

Зборник радова
РЕПУБЛИКА СРПСКА –
ПОЛОЖАЈ, ИСТОРИЈА,
ИДЕНТИТЕТ

Прејледни научни рад

УДК 378.6:005.7(497.6
ВањаЛука)“1975/2020“

DOI 10.7251/
RCIRZ22011510

Запримљено: 23.09.2022.
Одобрено: 28.09.2022.

ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ (1975–2020)¹

Др Никола Ожеговић^{2*}

Филозофски факултет
Универзитет у Бањој Луци

Сажетак: Писан на основу сачуваних извора и литературе, рад доноси преглед историје Универзитета у Бањој Луци, једног од два јавна универзитета у Републици Српској. Бања Лука је била средиште вишег и високог образовања од 1950. године, а универзитет у овом највећем крајишком граду основан је 1975. године, као петнаести југословенски универзитет. Универзитет у Бањој Луци одиграо је и још увијек игра немјерљиво важну улогу у просвјетном и научном животу Босанске Крајине и цијеле Републике Српске. У раду је указано и на најважније потешкоће са којима се Универзитет у Бањој Луци суочавао кроз историју укључујући и најновије вријеме.

Кључне ријечи: Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука, факултети, наставно особље, студенти, студије.

¹ Текст представља у мањој мјери измијењену и допуњену верзију објављеног рада истог аутора, под насловом „Настанак и развој Универзитета” у оквиру публикације: Љубиша Прерадовић, Мирослав Малиновић и Никола Ожеговић, *Универзитет у Бањој Луци (1975–2020)* (Бања Лука: 2020).

² *nikola.ozegovic@ff.unibl.org

Први организовани облици наставе у Бањој Луци имали су искључиво вјерски карактер. Историјски извори свједоче да су на територији данашње Босне и Херцеговине, прије појаве организованог школства, постојали појмови „школа“, „скула“, „даскал“, „учитељ“, „мађистар“, „училиште“ итд. Православни Срби углавном су се описмењавали уз манастире и парохијске храмове, најчешће за црквене потребе.³ У историјским изворима постоје свједочанства о сибијан мектебима, који су радили уз џамије у периоду османско-турске окупације ових области. Осим тога, постојале су и медресе, у којима се школовао муслимански вјерски кадар. Тек шездесетих година XIX вијека на територију данашње Босне и Херцеговине продрле су идеје о савременом школству, а оне су подразумевјевале присуство свјетовних садржаја. Отворена је руждија, школа у којој се учио одређен број свјетовних предмета. Бањолучку руждију похађала су само муслиманска дјеца, што је било у супротности са одредбама школског закона из 1869, по коме су ту школу могла похађати и хришћанска дјеца. Иако је још од почетка тридесетих година XIX вијека било ријечи о отварању школе за српску православну дјецу, поуздано се зна да је српска православна школа у Бањој Луци радила од 1856. године. Богословија, која је 1866. у Бањој Луци основана трудом и залагањем Српске православне црквене општине, а чији је управник био Васо Пелагић, представљала је мјесто из кога је започело просвјетивање православних Срба Босанске Крајине. *Правила школе* из 1868. представљала су први статут једне школе на територији данашње Босне и Херцеговине. Богословију, која је радила до 1875, завршило је 69 уписаних ђака, који су потом службовали као свештеници и учитељи.⁴ Римокатоличка дјеца у Бањој Луци школовала су се у основној школи коју су отвориле часне сестре 1872. године.⁵

Аустроугарска власт је након 1878. године толерисала затечене сибијан мектебе, медресе и основне школе за православну и римокатоличку дјецу, али је почела да изграђује и нов школски систем. Тако је почетком школске 1880/81. отворена градска школа у Бањој Луци. Друга основна школа отворена је 1898, а трећа годину дана касније. Прва женска основна школа основана је 1905, а друга 1913. године.⁶ Трговачка – трогодишња

³ Митар Папић, *Историја српских школа у Босни и Херцеговини* (Сарајево: 1978), 9–10.

⁴ Горан Латинковић, „Бањалучка богословија“, у: *Енциклопедија Републике Српске*, 1, А–Б (Бања Лука: 2017), 265.

⁵ Митар Папић, „О развоју школства у Бањој Луци у XIX и првој половини XX столјећа“, у: *Banja Luka u novijoj istoriji (1878–1945), Zbornik radova s naučnog skupa održanog u Banjoj Luci od 18–20. novembra 1976. godine*, ur. Nikola Babić (Sarajevo - Banja Luka: 1978), 58.

⁶ *Исто*, 56–61.

виша школа – отворена је у Бањој Луци 1885/86, а 1898. постала је четворогодишња школа. Затворена је 1910. године. Почетком октобра 1896. отворен је први разред Велике реалке, а у школској 1902/03. она је постала потпуна реалка. Године 1898. основана је четворогодишња Државна виша дјевојачка школа.⁷ По окончању аустроугарске окупације, у новим околностима слободе, коју је овим областима донијела српска војска 1918, десио се успон школства. Наиме, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, тј. Краљевини Југославији (1918–1941), отворене су бројне школске установе у Бањој Луци, међу којима су се издвајале сљедеће: Нижа пољопривредна школа (1922), Учитељска школа (пресељена из Дервенте 1925), Народни универзитет (1930), Занатска школа (1931), Трговачка академија (1931/32), Домаћичка школа (1933) и Средња техничка школа (1939/40).⁸

О експанзији високог школства у новој држави, након Другог свјетског рата, свједочи податак да је Југославија у вријеме оснивања Универзитета у Бањој Луци, у европским оквирима, имала највише студената по становнику после Шведске, Холандије и Совјетског Савеза.⁹ Од 1945/46. до 1980/81. школске године, број виших и високих школа у земљи се увећао 11, а број студената 18 пута. Од 1945. до 1974. дипломирало је 518.000 студената, од чега 177.000 жена. Деметрополизација високошколске наставе довела је до оснивања универзитета у републичким, покрајинским и регионалним центрима.¹⁰ Поред постојећих универзитета у Београду, Загребу и Љубљани, основани су и универзитети у Сарајеву (1949), Скопљу (1949), Новом Саду (1960), Нишу (1965), Приштини (1969), Ријечи (1973), Универзитет уметности у Београду (1973), затим универзитети у Титограду (1974), Сплиту (1974), Осијеку (1975) и Марибору (1975). Према томе, Универзитет у Бањој Луци основан је као петнаести универзитет у Југославији.

Средином седамдесетих година на територији општине Бања Лука радило је 26 централних основних школа, са 60 истурених сеоских школа и 13 средњих школа.¹¹ У исто вријеме, у Бањој Луци се одвијала и високошколска настава, и то: на Педагошкој академији (бившој Вишој педагошкој школи, основаној 1950), Вишој економско-комерцијалној школи

⁷ Ђорђе Микић, *Бањалука. Култура грађанског друштва* (Бања Лука: 2004), 134–136.

⁸ *Исто*, 138–146.

⁹ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку* (Београд: 2013), 272.

¹⁰ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije. Treća knjiga; socijalistička Jugoslavija 1945–1988*. (Београд: 1988), 423.

¹¹ Rajko Kuzmanović, ur., *Univerzitet u Banjaluci* (Banjaluka: 1975), 9.

(основаној 1960), Техничком факултету (основаном 1961, који је 1975. трансформисан у два факултета: Електротехнички и Технолошки), затим на Правном факултету (основаном 1975, израстањем из одјељења Правног факултета Универзитета у Сарајеву, које је у Бањој Луци започело са радом 1960), Економском факултету (основаном 1975, израстањем из центра Економског факултета Универзитета у Ријеци, који је у Бањој Луци започео са радом 1961) и Машинском факултету (основаном 1975, израстањем из одјељења Машинског факултета Универзитета у Сарајеву, које је у Бањој Луци започело са радом 1971). Од 1971. у Бањој Луци је функционисао Општински фонд за стипендирање и кредитирање студената и кандидата за стицање звања доктора и магистра наука. Однос редовних и ванредних студената био је 45% : 55%. Од 1970. до 1975. године укупан број уписаних студената порастао је за око 60%, нарочито на Правном факултету.¹² Од укупног броја студената у Бањој Луци, око 2.000 долазило је с простора изван бањолучке општине. У два студентска дома било је смјештено 608 студената, а на исхрани се налазило око 1.000 претплатника.¹³ Дом студената основан је 25. септембра 1964, одлуком Скупштине среза Бања Лука. Први дом се налазио преко пута тврђаве Кастел, а срушен је у катастрофалном земљотресу који је задесио Бању Луку и Босанску Крајину октобра 1969. Изградња два павиљона новог студентског дома завршена је 1974. Прозорност редовних студената на високошколским установама 1974. била је око 40%. Овакав резултат истицан је као негативан, а узроци су тражени, између осталог, и у недовољним просторним и наставничким капацитетима који би се могли превазићи оснивањем универзитета.¹⁴ До средстава за живот и школовање студенти су долазили путем система кредита и стипендија, али и преко пословне јединице Клуба студената – Студентске задруге и Студентског сервиса КАБ-а (Клуба академичара Бања Лука).¹⁵

Иницијатива за оснивање Универзитета у Бањој Луци потекла је од Извршног одбора Скупштине општине Бања Лука, на сједници одржаној 30. маја 1974. године. Наиме, Мирко Мајкић, предсједник Извршног одбора Скупштине општине Бања Лука, на поменутој сједници као основне разлоге за оснивање Универзитета изнио је снажну експанзију високог школства, нужност повезивања удруженог рада и образовања, захтјеве грађана

¹² Исто, 104.

¹³ Архив Републике Српске, Општински комитет Савеза комуниста Бања Лука (у даљем тексту: АРС, ОК СК БЛ), *Izvještaj o radu Opštinske konferencije Saveza omladine i Saveza studenata Banjaluka u periodu jun 1973– mart 1975. godine*, 3.

¹⁴ Исто, 12.

¹⁵ Исто, 4.

и радних организација и политички повољну климу за развој високошколских институција.¹⁶ Скупштина општине Бања Лука, на Другој (IV) заједничкој сједници Вијећа удруженог рада, Друштвено-политичког вијећа и Вијећа мјесних заједница, одржаној 31. маја 1974, донијела је Рјешење о именовању Иницијативног одбора за оснивање Универзитета у Бањој Луци. За предсједника Иницијативног одбора именован је предсједник Скупштине општине Бања Лука Сеид Маглалија.¹⁷

Скупштина општине Бања Лука је на заједничкој сједници Вијећа удруженог рада, Друштвено-политичког вијећа и Вијећа мјесних заједница 6. фебруара 1975. прихватила *Основе за формирање Универзитета у Бањој Луци*, које је израдио Иницијативни одбор, као стручни елаборат о друштвено-економској оправданости за оснивање Правног и Економског факултета, за подјелу Техничког факултета на Електротехнички и Технолошки факултет, за издвајање Одјељења Машинског факултета из Сарајева у засебан Машински факултет и за оснивање Универзитета.¹⁸ Потписивању *Самоуправној споразума о удруживању и међусобним односима организација удруженог рада удружених у универзитету у Бањој Луци* 25. септембра 1975. претходила је двомјесечна расправа у радним организацијама привреде и друштвених дјелатности, на високошколским установама и другим заинтересованим организацијама. Споразум су потписали: Економски факултет, Економски институт, Електротехнички факултет, Институт за испитивање грађевинског материјала, Машински факултет, Институт за хемијску прераду дрвета ИНЦЕЛ-а, Истраживачко-развојни центар Јелшинград, Институт за професионалну електронику Чајавец, Истраживачко-развојни центар Врбас, Педагошка академија, Пољопривредни завод, Правни факултет, Технолошки факултет, Ветеринарско-сточарски центар, Виша економско-комерцијална школа и Виша техничка школа из Бихаћа.¹⁹ Процјењивано је да је за изградњу зграда факултета са опремом било потребно 200 милиона динара. Подручје бањолучке општине и Босанске Крајине вапило је за побољшањем кадровске структуре у области привреде. Према процјенама, око 30% систематизованих високостручних радних мјеста покривали су недовољно квалификовани радници.²⁰

¹⁶ R. Kuzmanović, ur., *Univerzitet u Banjaluci* (Banjaluka: 1975), 13.

¹⁷ *Исто*, 17.

¹⁸ *Исто*, 41.

¹⁹ *Исто*, 55.

²⁰ *Исто*, 103.

Академске 1975/76. на вишим школама и факултетима у Бањој Луци наставу су похађала 8.044 студента, а изводила 144 наставника и професора, од чега је било 35 доктора наука и 31 магистар наука.²¹ У оквиру Универзитета у Бањој Луци дјеловала је и Виша техничка школа у Бихаћу (1975). Удруживање пет факултета, три више школе и осам научноистраживачких и развојних институција у Универзитет, по виђењу општинских органа Савеза комуниста Босне и Херцеговине, „настало је као израз стварних потреба удруженог рада“. Требало је да Универзитет, по свом „карактеру, програмској оријентацији и начину организовања“, буде „марксистички усмјерен“.²² Послије смрти Ђуре Пуцара Старог,²³ истакнутог српског и југословенског комунисте, крајишког борца и „друштвено-политичког радника“, Универзитет је понио његово име, након свечаности 13. децембра 1979, приређене њему у част.²⁴ Универзитет је носио име комунистичког функционера, резервног генерала-потпуковника Југословенске народне армије све до 1992. године.

Од уписаних 8.044 студента академске 1975/76. године, 3.037 или 37,7% је било редовних и 5.007 или 62,3% ванредних. Међу редовним студентима било је 876, односно 24,1% чланова једине и владајуће политичке партије – Савеза комуниста Босне и Херцеговине (СКБиХ), дакле готово сваки четврти редовни студент. Међу наставницима било је 88 чланова партије, тј. сваки други наставник, а међу ненаставним особљем 18 чланова Савеза комуниста. У научноистраживачким центрима у саставу Универзитета била су запослена 353 радника, међу којима пет доктора на-

²¹ Исто, 9.

²² АРС, ОК СК БЛ, *Neka aktuelna pitanja dalje organizacione izgradnje Saveza komunista na Univerzitetu, Banjaluka januar 1976. godine*, 1.

²³ Ђуро Пуцар рођен је у Кесићима код Босанског Грахова 1899. Изучио је ковачки занат и придружио се радничком покрету. Због комунистичке дјелатности, законом забрањене у Краљевини Југославији, провео је десет година на робији у Лепоглави и Сремској Митровици (1929-1939). У лето 1941. био је један од главних организатора устанка Срба у Босанској Крајини. Током рата био је на разним командним дужностима у Народно-ослободилачкој војсци Југославије, а након ослобођења земље и социјалне револуције обављао је низ високих политичких дужности, како у Комунистичкој партији / Савезу комуниста, тако и у органима власти Босне и Херцеговине и Југославије. Поред осталог, био је предсједник Президијума Народне скупштине БиХ и потпредсједник Президијума Народне скупштине Југославије (1946-1948) и предсједник Владе БиХ (1948-1953). Умро је у Београду 1979, а сахрањен је у Сарајеву. Био је носилац највиших одликовања, укључујући и Орден народног хероја; *Vojna enciklopedija*, 7 (Београд: 1974), 520; Душан Лукач, *Ванја Лука и околна и рати и револуцији* (Банја Лука: 1968), 50-52.

²⁴ *Машински факултет у Бањој Луци 1971-2011*. (Бања Лука: 2011), 34-36.

ука, 16 магистара, 127 са високом стручном спремом, 21 са вишом и 95 са средњом и 89 осталих профила. Од 353 радника, њих 122, или 34%, били су чланови Савеза комуниста. На факултетима и вишим школама, основано је седам основних организација и 14 одјељења, у оквиру којих се одвијала „идејно-политичка активност“ чланова Савеза комуниста. Исто је учињено и у оквиру истраживачких институција.²⁵ По броју запослених, кад су у питању научноистраживачки центри у саставу Универзитета, предњачио је Научно-истраживачки центар „Руди Чајавец“ са 123 запослена.²⁶

Универзитет у Бањој Луци додатно је оснажен оснивањем Медицинског факултета 1978, што је био велик искорак у развоју здравства и здравственог образовања у Босанској Крајини. Документ који се бавио уписом студената на Универзитет у академској 1981/82. донио је важан пресјек општих кретања на Универзитету од његовог оснивања. Истакнуто је да је академске 1980/81. студирало 11.886 редовних студената и „студената уз рад“, али је тај број процјењиван на око 13.000, када се укључе они који су обнављали годину. Из Бање Луке долазило је око 25% студената, са подручја Босанске Крајине око 55%, а из преосталих крајева Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине (СР БиХ) око 10%, колико и из других крајева Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. У погледу социјалне структуре, око двије трећине студената били су сељачког и радничког поријекла. Општинска организација Савеза комуниста у Бањој Луци оцјењивала је такву социјалну структуру као „веома повољну“, док је као неповољна истицана чињеница да је чак 69% студената уписано на факултете друштвених наука. Универзитет у Бањој Луци се школске 1980/81. по броју студената налазио на другом мјесту у СР БиХ, након Универзитета у Сарајеву (43.488 студената), а испред Универзитета у Тузли (5.283 студената) и Универзитета у Мостару (5.502 студента).²⁷

Највише редовних студената на Универзитету у Бањој Луци уписало је прву годину академске 1980/81. из сљедећих десет општина Босанске Крајине: Бања Лука (744), Бихаћ (227), Приједор (116), Сански Мост (89), Босанска Градишка (76), Прњавор (68), Котор Варош (49), Босанска Дубица (44), Кључ (40) и Босански Нови (37). Те године укупно су уписана

²⁵ АРС, ОК СК БЛ, *Neka aktuelna pitanja dalje organizacione izgradnje Saveza komunista na Univerzitetu, Banjaluka januar 1976. godine*, 5–6.

²⁶ *Исто*, Прилог.

²⁷ АРС, ОК СК БЛ, *Informacija o upisu studenata u školskoj 1981/82. godini na Univerzitetu „Đuro Pucar Stari“ u Banjaluci*.

2.243 редовна студента.²⁸ Године 1987. на Универзитету је радило око 550 истраживача, од чега је било 90 доктора наука и 110 магистара. Покривеност наставе наставним особљем у сталном радном односу у просјеку се кретала око 50%.²⁹ Као један од кључних разлога недовољне развијености високог образовања, истицана је неповољна материјална основа. У укупном националном дохотку СР БиХ, високо образовање је 1974. године учествовало са 1,62%, а 1983. са свега 0,4%, уз тенденцију опадања. Године 1986. у СР БиХ за науку је издвајано само 0,63% националног дохотка.³⁰

Присутност Универзитета на босанскохерцеговачком, југословенском и свјетском нивоу била је недовољна. Од 1.200 значајних југословенских научних пројеката на којима се радило 1987. године, на само пет (0,4%) радили су научници са Универзитета у Бањој Луци. У десетогодишњем периоду (1977–1987) Југославија је имала 420 заједничких истраживачких пројеката са Сједињеним Америчким Државама, од чега су само у два случаја били укључени кадрови са Универзитета у Бањој Луци. Разлози оволике неконкурентности проналажени су у „уситњености научно-истраживачких институција, испарцелисаности кадрова и опреме и релативној затворености институција”.³¹

Године 1976, на свим високошколским организацијама Универзитета у Бањој Луци, у сталном радном односу била су 152 наставника и сарадника (91 наставник и 61 сарадник), а 1982. укупно 216 (135 наставника и 81 сарадник). Године 1976. било је само пет редовних професора, 18 ванредних професора и 21 доцент, а 1982. било је 13 редовних професора, 25 ванредних професора и 44 доцента. Велики пораст броја доцената била је посљедица примјене Закона о високом образовању, по коме су у СР БиХ и магистри могли бити бирани у наставна звања. Године 1976. на Универзитету је било 29 доктора наука и 27 магистара, а 1982. 61 доктор наука и 64 магистара.³² Упркос порасту броја наставно-научног особља, повећавала

²⁸ АРС, ОК СК БЛ, Информација о упису редовних студената у прву годину студија школске 1980/81. године, Банјалука септембра 1980. године, Табела бр. 3.

²⁹ АРС, ОК СК БЛ, Универзитет „Ђуро Пучар Стари” у Банјалуци. Акциона конференција Савеза комуниста Универзитета. Улога организованих субјективних снага са Савезом комуниста на челу на Универзитету „Ђуро Пучар Стари” у Банјалуци на подизању квалитета научно-наставног и научно-истраживачког рада (Уводно излагање поднесено на Конституирајућој сједници Акционе конференције Савеза комуниста Универзитета), Банја Лука 1. априла 1987, 5.

³⁰ Исто, 8.

³¹ Исто, 11.

³² АРС, ОК СК БЛ, Универзитет „Ђуро Пучар Стари” у Банјалуци, Основни кадровски проблеми и мјере за успостављање и провођење јединствене кадрoвске политике Универзитета „Ђуро Пучар

се и њихова оптерећеност, услед пораста броја студената. Године 1976. на једног наставника у сталном радном односу долазило је 78 студената, а 1980. 87 студената, дакле више за око 12%. Просјечно оптерећење у СР БиХ академске 1974/75. износило је 22 редовна студента по наставнику, док је 1978/79. оптерећеност на републичком нивоу повећана на 37 студената по наставнику. Највећа оптерећеност наставника била је на факултетима техничких наука, гдје су поједини запослени изводили наставу на по три или четири предмета. На техничким факултетима 70% наставника било је оптерећено са по два или више предмета, што је био довољан показатељ дефицитарности „техничке интелигенције“. Капацитети Универзитета нису могли да испрате „демократизацију“ и масовност високог образовања, до које је дошло у новом друштвеном поретку.³³

Анализа наставног особља у сталном радном односу показала је релативно неповољну старосну структуру редовних и ванредних професора, међу којима није било млађих од 35 година. Наиме, било је свега пет од укупно 37 у животној доби од 36 до 45 година, затим 23 у доби од 46 до 55 година, као и 10, тј. скоро трећина укупног броја, који су имали преко 55 година старости. Повољнија је била старосна структура наставног особља виших школа гдје је, од њих 54, било седам млађих од 35 година, од 36 до 45 година имало их је 22 или 40%, од 46 до 55 година имало је њих 18, а преко 55 година имало је седам лица. Доценти су у просјеку били још млађи, јер је од њих 44 млађих од 35 година било 12, од 36 до 45 имало је 19, од 46 до 55 имало је њих 11, а само два лица имала су преко 55 година старости. Међу асистентима, највећи број имао је до 35 година, чак њих 65 или 80% од укупног броја.³⁴

Након десетогодишњег развоја Универзитета, октобра 1985, покривеност предмета наставницима у сталном радном односу износила је 49%. У том тренутку, број стално запослених наставника износио је 143, а асистентата 91.³⁵ Скупштина Заједнице за високо образовање усвојила је марта 1984. године *Општите критерије за оцјену рационалности, ефикасности и друштвено економске оправданости постојања и рада високошколских организација у СР БиХ*, на основу којих су Педагошка академија, Машински

Stari” u Banjaluci, Banjaluka novembra 1982, 2.

³³ Исто, 3–4.

³⁴ Исто, 5–6.

³⁵ АРС, ОК СК БЛ, Univerzitet „Ђуро Пучар Стари” u Banjaluci, Informacija o nekim aktuelnim pitanjima vezanim za rad i razvoj Univerziteta „Ђуро Пучар Стари” u Banjaluci, Banjaluka, oktobra 1985, 5.

факултет, Правни факултет и Виша економска школа у Бихаћу сврстане у категорију оних високошколских организација које су изгубиле друштвено-економску оправданост свога постојања и дјеловања.³⁶

СР БиХ се крајем 1986. налазила на посљедњем мјесту у југословенској држави, са свега 111 студената на 10.000 становника, односно 478 студената на 10.000 запослених.³⁷ Од академске 1974/75. до академске 1984/85. у СР БиХ укупно су дипломирала 74.322 студента, од чега на Универзитету у Сарајеву 54.243 (73%), на Универзитету у Бањој Луци 8.135 (11%), на Универзитету у Тузли 6.571 (9%) и на Универзитету у Мостару 5.373 (7%).³⁸

Услед земљотреса који се 13. августа 1981. десио у Бањој Луци студентска менза постала је неупотребљива, будући да је била тешко оштећена. Имала је капацитет 900 претплатника.³⁹ Просјечна висина студентског кредита у академској 1981/82. износила је 1.875 динара. Мјесечна цијена исхране износила је 3.000, просјечна мјесечна цијена смјештаја у Студентском дому 860, а просјечна цијена превоза у градском саобраћају 700 динара. Цијене у приватном смјештају кретале су се између 1.000 и 2.000 динара.⁴⁰

Реформа високог образовања била је тема 74. сједнице Предсједништва Централног комитета Савеза комуниста Босне и Херцеговине, највишег органа власти у овој југословенској федералној јединици. Као позитивно кретање на бањолучком Универзитету истакнут је завршетак изградње и стављање у функцију објекта Универзитетског центра, у који се уселио Правни факултет, а проширили се Машински, Економски и Технолошки факултет, и гдје се одвијала настава за студенте Електротехничког факултета. Такође, у истом смислу, истакнуто је да је академске 1980/81. већи број студената уписао техничке факултете, а мањи број друштвене у односу на раније године.⁴¹

³⁶ Исто, 7.

³⁷ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиХ, Предсједништво Банјалука, Радна група, Резиме расправа о рационализацији високог образовања у СР БиХ у основним организацијама Савеза комуниста на Универзитету „Ђуро Пучар Стари“ у Банјалуци, 5.

³⁸ Исто, 7.

³⁹ АРС, ОК СК БЛ, Информација о неким актуелним питањима студентског стандарда, 1.

⁴⁰ Исто, 2.

⁴¹ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиХ Банјалука, Универзитет „Ђуро Пучар Стари“, Резиме расправе са тематске конференције основних организација СК високошколских организација универзитета „Ђуро Пучар Стари“ у Банјалуци о реформи високог образовања, Банјалука јуна 1982. године, 1.

Пролазност студената академске 1978/79. износила је 48%, академске 1979/80. 45%, а академске 1980/81. 60%. Академске 1980/81. највећу пролазност остварили су Правни и Медицински факултет (64%), а најнижу Електротехнички факултет (42%). Од свих година студија, најнижа пролазност била је на првој години (55%). Оцјењивано је како је то била посљедица великог броја студената, немогућности примјене менторског рада, дугог периода адаптације бруцоша и сл. Осим тога, константан проблем од оснивања Универзитета представљала је врло слаба покривеност прве године студија наставницима и сарадницима у сталном радном односу. Тако су на првој години Технолошког факултета само два наставника била у сталном радном односу. На Медицинском факултету није било ниједног наставника у сталном радном односу на стручним претклиничким предметима. Годинама је постојао проблем недостатка наставника за предмет Математика на техничким факултетима и на Економском факултету.⁴² „Студиј уз рад“, тј. ванредне студије, које су биле организоване на свим високошколским установама осим на Медицинском факултету, нису давале велике резултате. Просјечна пролазност ове категорије студената у академској 1980/81. износила је 12%, а на Економском факултету свега 7,5%.⁴³

Као још једна од слабости Универзитета, како су то истицале готово све партијске организације, били су лоши међуљудски односи, нарочито међу наставницима и сарадницима. Ти „стари односи и слабости“ огледали су се у „присуству опортуног понашања, групашења, незамјерања и недовољне отворености, критичности и самокритичности“. Као значајна препрека подизању научно-наставног подмлатка истакнута је и „тежња постојећих наставника да се обезбиједи часови преко норме односно допунски извори прихода“. Критици је излагана и пасивност студената и њихова окренутост искључиво рјешавању личних проблема. Захтијевала се већа активност у њиховом укључивању у „укупно кретање самоуправних социјалистичких односа“. Истицана је недовољност марксистичког образовања новопримљених чланова Савеза комуниста, али и податак да се на трећој години пријем у владајућу партију врши „кампањски“, а „на IV години студија у посљедње 2–3 године нико није примљен у Савез комуниста“.⁴⁴ Као горуће питање студентског стандарда истицано је питање смјештаја. Постојећих 608 мјеста у Студентском дому било је недовољно. Здравствена заштита студената је побољшана отварањем студентске поликлинике, а изграђени

⁴² Исто, 2.

⁴³ Исто, 6.

⁴⁴ Исто, 9.

су и први спортски терени у оквиру будућег студентског спортског центра.⁴⁵

Један од начина обезбјеђивања средстава за рад Универзитета био је и *Самоујравни споразум о удруживању средстава за финансирање инвестиција и функција Универзитета*. Овај споразум су од 1978. године почеле примјењивати неке организације удруженог рада. Међутим, од 1.150 општинских организација удруженог рада – ООУР-а (тј. предузећа и установа) и радних заједница са подручја Босанске Крајине, свега 450 је прихватило Споразум, а средства је уплаћивало само њих 229, усљед чега је обезбијеђено тек 38% средстава од планираних 82 милиона динара. Из општина Босанско Грахово, Босански Петровац, Дрвар, Гламоч, Србац и Велика Кладуша ниједна ООУР није уплатила средства.⁴⁶

Крајем октобра 1985. на Универзитету је дјеловало 2.907 чланова Савеза комуниста БиХ, организованих у 28 основних партијских организација. Основне организације владајуће странке према студијским годинама створене су током 1978. и касније. Оне су обухватале редовне студенте и наставно особље по годинама, с тим да је ваннаставно особље било обухваћено основним организацијама четвртих студијских година. Поред тога, у свим високошколским организацијама основне организације формирале су и активе комуниста радника, у оквиру којих су се разматрала само питања од њиховог непосредног интереса. Просјечна бројност основних организација у Општинској организацији била је око 40.⁴⁷ Број студената у Општинској организацији СК кретао се овако: 1975. год. – 940; 1976. год. – 1.296; 1977. год. – 1.864; 1978. год. – 2.373; 1979. год. – 2.870; 1980. год. – 3.063; 1981. год. – 3.181; 1982. год. – 2.809; 1983. год. – 3.104; 1984. год. – 2.704; 1985. год. – 2.616 студената. Године 1985. сваки трећи редовни студент био је члан Савеза комуниста БиХ, а од укупног чланства Општинске организације СК, студенти су чинили 11%. Од укупно 239 запослених из реда наставног особља, њих 165, тј. чак 69%, били су такође чланови СК. У чланству СК знатно више су учествовали студенти друштвених наука. По појединим факултетима, када је ријеч о броју чланова у СК, стање је 1985. године било сљедеће: Правни – 67%; Економски – 59%; Педагошка академија – 54%; Машински – 48%; Медицински 43%; Технолошки – 42% и Електротехнички – 39% студената. Полна структура чланства у СК

⁴⁵ Исто, 7.

⁴⁶ Исто, 8.

⁴⁷ АРС, ОК СК БЛ, СК на Банјалучком универзитету. Nedovoljna idejno-politička i akciona osposobljenost, Bilten Opštinskog komiteta Saveza komunista Banjaluka, br. 20, god. 1985, 17–19.

на Универзитету показивала је знатно веће присуство жена (готово 50%) у односу на њихово присуство у укупном чланству општинске организације СК у Бањој Луци (34%). Садржај и метод рада СК на Универзитету нису оцјењивани као нарочито успјешни. Запажано је да је већа „иницијативност и самосталност“ у погледу одабира тема на састанцима присутна у оним основним организацијама СК гдје су улогу секретара обављали чланови наставног особља. Основне организације нису разматрале питања у вези са остваривањем друштвене улоге младе генерације, што је оцјењивано као „недопустиво“.⁴⁸ Према томе, владајућа партија и њена идеологија биле су веома заступљене на Универзитету у Бањој Луци, што је био јасан одраз тог времена.

Од 5.767 редовних студената у Бањој Луци, у Студентском центру „Вељко Влаховић“ било је смјештено 608 студената и још око 400 „илегалаца“. Поред тога, процијењено је да се око 3.000 студената налазило у приватном смјештају, а преосталих близу 2.000 код родитеља, рођака и слично. Исхрану у ресторанима Студентског центра користило је од 1.250 до 1.350 студената. Од 1. априла 1985. студенти су исхрану плаћали 3.813, а смјештај 1.700 динара, што је било за 29% више него претходне године. Скупштина општине Бања Лука учествовала је у кредитирању студената са 50% средстава, а преостали дио обезбјеђивала је Заједница за високо образовање СР БиХ. Најнижи студентски кредит у СР БиХ износио је 2.490, а највећи 7.240 динара, и први пут је у просјеку био виши од износа којим студент учествује у цијени смјештаја и исхране у Студентском центру. Стипендије Титовог фонда за студенте кретале су се од 6.720 до 9.700 динара. И у здравственој заштити студената учињени су значајни помаци, јер су у овој години функционисале амбуланта опште медицине те гинеколошка и стоматолошка амбуланта. Најчешћи приговори тицали су се слабе опремљености амбуланти и малог броја медицинског особља.⁴⁹ Мјесечна карта за све линије градског саобраћаја износила је 1.100 динара, од чега су ученици и студенти плаћали 330 динара. Друштвена активност студената одвијала се највише у Центру за друштвену дјелатност студената – ЦЕДУБАЛ. У 27 секција, клубова и друштава ЦЕДУБАЛ-а, дјеловало је преко 2.000 чланова из реда студентске (80%), средњошколске и радничке омладине. „Привремено и повремено“ запошљавање ученика и студената, као вид стицања средстава за школовање, присутан је у Бањој Луци од 1963, а

⁴⁸ Исто, 20–21.

⁴⁹ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиХ, Предсједништво Банјалука, *Aktuelna idejno-politička pitanja učeničkog i studentskog standarda*, Банјалука априла 1985. године, 2–6.

оснивањем Омладинске задруге 1977. постао је доста присутнији. Током 1985. у њу је било укључено преко 8.000 чланова, а 1984. остварила је преко 100 милиона динара дохотка. Чланови Омладинске задруге били су ангажовани у разним врстама повремених и помоћних послова у Бањој Луци и широј регији.⁵⁰

Током 1985, просјечан исплаћени чисти лични доходак по раднику у области вишег образовања у Бањој Луци био је 46.124, а у области високог образовања 51.129 динара. Истицано је како поједине области образовања нису успијевале да надокнаде инфлаторно заостајање просјечних личних доходака.⁵¹ Априла 1986. на шест факултета и три више школе Универзитета у Бањој Луци студирало је 8.005 студената, од чега 5.873 редовних те 2.132 „студента уз рад“, што је представљало 16% односно 14% укупног броја студената у СР БиХ. У научно-наставном процесу било је ангажовано 210 наставника и 190 асистената у сталном радном односу и 137 у допунском радном односу, што је представљало око 15,5% укупног броја у СР БиХ. Факултети и више школе Универзитета у Бањој Луци располагале су са 37.000 м² простора, односно 5,6 м² по редовном студенту, што је било за један квадратни метар мање од просјека у СР БиХ. Смјештајни капацитети нису били задовољавајући, јер се смјештај могао обезбиједити само за 10% редовних студената, што је било за 6% мање него у СР БиХ, а исхрана за 23% редовних студената, што је било за 2% више него у СР БиХ. Од 1981. долазило је до реалног и номиналног опадања средстава за развој факултета и виших школа, што се одразило на квалитет средстава неопходних за одвијање научно-наставног процеса. Лични доходак запослених је реално опадао почевши од 1980. и није пратио раст доходака у привредним и другим дјелатностима. Улагање у високо образовање, изражено учешћем средстава за ову дјелатност у националном дохотку СР БиХ (у текућим цијенама), износило је: 1973. год. 1,30%; 1974. год. 1,62%; 1975. год. 1,45%; 1976. год. 1,27%; 1977. год. 1,16%; 1978. год. 0,97%; 1979. год. 0,93%; 1980. год. 0,79%; 1981. год. 0,66%; 1982. год. 0,42%; 1983. год. 0,40%; 1984, 1985. и 1986. год. 0,62%.⁵² У 1984. години чисти лични доходак по раднику у високом образовању растао је за 49% мање него у привреди СР БиХ, за 19% мање него у ванпривреди и 17% мање него у образовању у цјелини. Иста тенденција постојала је и 1986. Стање у 1985.

⁵⁰ Исто, 8.

⁵¹ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиН Banjaluka, Radna grupa, Informacija o materijalnom položaju obrazovanja u opštini Banjaluka, Banjaluka aprila 1986. godine, 2.

⁵² Исто, 11.

години изгледало је овако: просјечан лични доходак редовних професора износио је 74.770 динара, ванредних професора 69.942, доцента 56.336, професора виших школа 57.602, предавача 57.452, асистената 43.449, асистената-приправника 37.194 и осталих радника 27.467 динара.⁵³

Године 1985. и 1986, обиљежене свеукупном друштвеном и економском кризом у Југославији, протекле су у знаку стагнације и на Универзитету у Бањој Луци. Опадао је број први пут уписаних студената, опала су улагања, обустављен је упис на Педагошку академију, а предлагана је обустава уписа и на Медицински, Правни и Економски факултет.⁵⁴ Као једно од кључних питања које се наметало високом образовању било је „питање досљедног и потпунијег њиховог повезивања са удруженим радом – са организацијама материјалне производње”.⁵⁵ Октобра 1986. поново је закључено да на Универзитету постоји недовољна кадровска основа и да недостаје 108 наставника на факултетима, а 58 на вишим школама.⁵⁶

Предсједништво ЦК СК БиХ, на 13. сједници одржаној 22. септембра 1986, разматрало је могућности рационализације високошколских установа у СР БиХ у циљу подстицања оних видова образовања који би могли омогућити „складнији и успјешнији материјални развој Републике”. Подлогу за расправу чинила су два документа: *Основе рационализације високог образовања у СР БиХ*, које је сачинила Заједница за високо образовање, те *Рангирање високошколских организација у БиХ*, које је урадио Економски институт из Сарајева.⁵⁷ Заједница за високо образовање настојала је да утиче на усклађивање развоја високог образовања са *Дујорочним програмом економске стабилизације*. Првенствено се то односило на смањивање броја уписаних студената у прву годину студија од почетка осамдесетих година XX вијека. Паралелно са овим, текао је процес реструктурирања студената у корист производних занимања. Од академске 1981/82. студенти су уписивани у сљедећем омјеру: техничке науке 50–52%; биотехничке 9–10%; медицинске 9–10%; економско-правне 12–15%; наставничка за-

⁵³ Исто, 12.

⁵⁴ Драгољуб Мирјанић, гл. и одг. ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2005* (Бања Лука: 2005), 14.

⁵⁵ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиН Banjaluka, Radna grupa, Informacija o nekim aktuelnim idejno-političkim pitanjima socijalističkog samoupravnog preobražaja vaspitanja i obrazovanja, Banjaluka oktobra 1986. godine, 16.

⁵⁶ Исто, 19.

⁵⁷ АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, СК СК БиН, Predsjedništvo, Rezime rasprave sa sjednice Predsjedništva СК СК БиН o racionalizaciji organizacija udruženog rada visokog obrazovanja u SR BiH, Sarajevo oktobra 1986. godine, 1.

нимања 12–14%; умјетничке академије до 2%.⁵⁸ У погледу рационализације обима и структуре студената на високошколским организацијама на простору СР БиХ донесени су сљедећи закључци: годишње се у прву годину може уписати највише 10.000 студената, укупан број студената с временом треба стабилизovati на 30.000 редовних и 8.000 „студената уз рад“, број студената треба да буде највише 12 по једној наставној особи.⁵⁹ Приликом разматрања полазних основа за рационализацију структуре студената и високошколских организација, с обзиром на занимања, најважнији критеријум је представљало тржиште рада.

У структури незапослених, којих је 1980. у СР БиХ било 140.443, а шест година касније 240.000, највише је било правника, економиста, наставника, дипломираних економиста, дипломираних правника, лекара и професора предмета друштвених наука.⁶⁰ Рационализација је подразумијевала и наставне планове и програме. Требало је смањити број предмета на пет до седам годишње. Под једним предметом подразумијеван је садржај који се могао испредавати у најмањем обиму за 120 часова.⁶¹ Као проблеми су истицани слаба пролазност студената и велико „осипање“ студената по генерацији (у просјеку 40%). Просјечна цијена школовања студента у СР БиХ износила је 280.800 динара годишње.⁶² Универзитети у Бањој Луци и Тузли оцијењени су као приближно оптимални и рационални с обзиром на величину територије и број становника који према њима гравитира. Насупрот њима су стајали универзитети у Сарајеву и Мостару, као нерационални.

Табела 1. Универзитети у СР БиХ са бројем општина и становништва на гравитационим подручјима (према попису из 1981. године)⁶³

Универзитет	Општина	Становника
Тузла	28	1.321.595
Сарајево	38	1.250.831
Бања Лука	24	1.069.995
Мостар	19	481.835

⁵⁸ АРС, ОК СК БЛ, Zajednica za visoko obrazovanje Sarajevo, Osnove racionalizacije visokog obrazovanja u SR BiH, Sarajevo septembra 1986. godine, 6.

⁵⁹ Исто, 8.

⁶⁰ Исто, 9.

⁶¹ Исто, 12.

⁶² Исто, 19.

⁶³ Исто, 20.

Предсједништво Општинског комитета СК у Бањој Луци на 34. сједници, одржаној 9. јануара 1987, разматрало је „идејно-политичко стање” на Универзитету, проширено представницима Универзитета, активистима ОК СК на факултетима и вишим школама, представницима ОК СК Бихаћ и активистом ЦК СК БиХ.⁶⁴ Том приликом је осуђена „све већа ескалација национализма”, дјеловање дијела универзитетске омладине у Љубљани, осуда „фашизоидних појава” студената у Сарајеву и истакнуто неслагање са Нацртом меморандума групе академика Српске академије наука и уметности из Београда, документом који је разматрао узроке југословенске кризе и положај српског народа у земљи. Уз опште оцјене о пасивности чланства СК и о недовољној оспособљености организација СК за „идејно-политички рад”, констатовано је да на Универзитету „Ђуро Пуцар Стари” у Бањој Луци није било утицаја и појава грађанске деснице и других антисоцијалистичких дјеловања осим „националистичког дјеловања тројице професора Економског факултета у прошлој години”. Тада су, као српски националисти, оптужени Миодраг Зец, Јован Душанић и Љубомир Золотић.⁶⁵ У историји Економског факултета та дешавања су упамћена као „знаци стагнације, која је била потакнута измишљеном, односно монтираном политичком афером”.⁶⁶

Читаву деценију раније, политичком прогону били су изложени и двојица професора Педагошке академије, убрзо након оснивања Универзитета. Радило се о професорима Перку Војиновићу и Здравку Маријанцу. Оптужница Окружног јавног тужилаштва Бања Лука од 28. априла 1976. теретила их је, поред осталог, за ширење информбировских идеја, негирање муслиманске нације, тврдње како је Бања Лука муслимански град, како је у Хрватској развијен националистички осјећај итд.⁶⁷ Окружни суд у Бањој Луци осудио је 8. јуна 1976. Перка Војиновића на казну строгог затвора у трајању од пет, а Здравка Маријанца на казну строгог затвора у трајању од три године, због кривичног дјела непријатељске пропаганде из чл. 118 ст. 1

⁶⁴ АРС, ОК СК БЛ, *Rezime rasprave u OOSK na Univerzitetu „Ђуро Пуцар Стари” o osnovnim karakteristikama idejno-političkog stanja u društvu i SKJ i o nastupanju građanske desnice i drugih antisocijalističkih snaga, kao i o nekim pitanjima političko-bezbjednosne situacije na Univerzitetu u Sarajevu*, 1.

⁶⁵ *Исто*, 4.

⁶⁶ Саша Петковић и др, ред. одб., *Економски факултет Универзитета у Бањој Луци 1975–2020: 45 година* (Бања Лука: 2020), 21.

⁶⁷ Перко Војиновић, *Када нас не буде било више. Сјећање на дјетињство и младост, записи и писма из тамнице* (Бања Лука: 1998), 173–174.

Кривичног закона.⁶⁸ О духу времена социјалистичке Југославије, посебно у Босни и Херцеговини, рјечито свједочи податак да је првог дана ислеђивања један од ислеђника грубим тоном питао професора Перка Војиновића: „Зашто баш ти једини имаш натпис на кабинету ћирилицом?“⁶⁹ Перко Војиновић био је ангажован приликом оснивања Универзитета у Бањој Луци, као члан комисије која је имала задатак да у ту сврху искористи нека позитивна искуства Универзитета у Титограду.⁷⁰ Перко Војиновић и Здравко Маријанац вратили су се на Универзитет у Бањој Луци након крупних политичких промјена насталих усљед разбијања Југославије и оснивања Републике Српске 1992. године.⁷¹

Према подацима из децембра 1986, образовни ниво становништва СР БиХ био је најнижи у Југославији, послије јужне српске покрајине Косова. Без школе је у СР БиХ било 25,2% становништва старог десет и више година, а са вишом и високом школом само 4,3% становништва. У СР БиХ је, према стању од 31. августа 1986, од укупног броја незапослених, са вишом спремом било њих 4.074 (1,6%), а са високом 5.107 (2%). У периоду од 1974/75. до 1984/85. на Универзитету у Бањој Луци дипломирало је 8.135 студената, што је чинило 11% укупног броја дипломираних у СР БиХ.⁷²

Од 1987. дошло је до финансијског опоравка, тако да је током 1989. и 1990. примјетно улагање у компјутерску, лабораторијску и другу опрему високошколских установа у Бањој Луци. Уписна политика није била обиљежена смањењем броја уписаних студената, већ се упис повећавао на годишњем нивоу за 10–15%. У академској 1989/90. око 2.000 студената уписано је у прву годину. Пред почетак грађанског рата у Југославији, Универзитет у Бањој Луци успоставио је сарадњу са универзитетима у Битољу, Приштини, Осијеку и Марибору, као и са остала три универзитета у СР БиХ – у Сарајеву, Тузли и Мостару. Током 1987. ректор Универзитета у Бањој Луци био је предсједник Заједнице универзитета Југославије, а 1989/90. године био је предсједник Заједнице универзитета СР БиХ.

⁶⁸ Исто, 245.

⁶⁹ Исто, 98.

⁷⁰ Исто, 189.

⁷¹ Здравко Маријанац био је декан Природно-математичког факултета, а Перко Војиновић један од утемељивача Одсјека за историју и латински језик, а затим и продекан Филозофског факултета; Горан Латинковић, „In memoriam: Перко Војиновић (1935–2002)“, *Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке*, год. 4, бр. 5 (2002), 351.

⁷² АРС, ОК СК БЛ, СКЈ, ОК СК БиХ, Предсједништво Банјалука, Радна група, Резиме расправе о рационализацији високог образовања у СР БиХ у основним организацијама Савеза комуниста на Универзитету „Ђуро Пучар Стари“ у Банјалуци, 5–7.

Децембра 1989. Универзитет је постао члан Ректорске конференције „Алпе Јадран”.⁷³

До 1990. на Универзитету у Бањој Луци реализовано је укупно 977 научноистраживачких пројеката, од чега 146 у оквиру СР БиХ, седам у оквиру југословенске међурејубличке сарадње и четири у оквиру међународне сарадње. Нарочито је истицана околност да је 820 пројеката реализовано „на основама непосредне размјене рада”, што је убједљиво свједочило о присутности науке у материјалној производњи, односно у цјелокупном привредном животу Босанске Крајине.⁷⁴ Академске 1989/90. научно-наставни процес изводило је 475 наставника и сарадника.⁷⁵

Грађански рат у Југославији (1991–1995), а посебно у Босни и Херцеговини (1992–1995), довео је до потпуно нових политичких, економских и друштвених односа, који су имали снажан утицај на рад и развој Универзитета у Бањој Луци. Нестанак једнопартијског система и одлазак са власти Савеза комуниста 1990, а затим и трагични ратни сукоб, окончан 1995, створили су нову реалност, која се огледала и у новом унутрашњем уређењу бивше централне југословенске републике Босне и Херцеговине. Република Српска, као ентитет на 49% територије БиХ, са веома високим степеном самосталности, укључујући и сопствени систем образовања, постала је нов оквир у којем се одвијао живот Универзитета у Бањој Луци. Ратни период започео је оснивањем Пољопривредног факултета и пресељењем Шумарског факултета из Сарајева у Бању Луку 1992. На основу Закона о универзитету, донесеног 1993. године, Педагошка академија прерасла је у Филозофски факултет са дванаест студијских одсјека. Он је започео са радом 1994. године. На постојећим факултетима оснивани су нови одсједи. На Медицинском факултету академске 1994/95. почео је са радом Одсјек за стоматологију, а 1995/96. Одсјек за фармацију. На Електротехничком факултету академске 1994/95. основан је Електроенергетски одсјек (јака струја).⁷⁶

Од почетка ратних дејстава одређен број студената, радника и наставног особља Универзитета у Бањој Луци налазио се у јединицама Војске Републике Српске. Предсједник Републике Српске др Радован Караџић је 30. октобра 1994. прогласио ратно стање у зони одговорности Другог крајишког корпуса ВРС, чиме је уведен и највиши степен борбене гото-

⁷³ Д. Мирјанић, гл. и одг. ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2005*, 14–15.

⁷⁴ Rajko Kuzmanović, ur., *Univerzitet u Banjaluci* (Banjaluka: 1990), 93.

⁷⁵ Исто, 88.

⁷⁶ Драго Бранковић, Момир Ђелић и Владимир Николић, прир., *Наставно-научна дјелатност Универзитета у Бањој Луци у ратним условима (1991–1995)* (Бања Лука: 1995), 6.

вести на цијелој територији Републике Српске. У складу са том одлуком, генерал-потпуковник Момир Талић, командант Првог крајишког корпуса ВРС, издао је 3. новембра 1994. наредбу за формирање „Студентске лаке пјешадијске бригаде“, за чијег команданта је одредио пуковника Борислава Којића. Бригада је формирана на основу „усменог наређења команданта Главног штаба Војске Републике Српске“, а „у циљу сламања усташко-муслиманске офанзиве и стабилизације одбране на купрешком ратишту“. Било је то вријеме муслиманских и хрватских офанзива на западне српске територије, након којих су услиједили и удари НАТО-а по српским положајима.⁷⁷ На дан формирања, 4. новембра 1994, Студентска бригада је имала 779 припадника. Посебан проблем је била околност да је само 12-15% војних обвезника било пјешадијске специјалности као и то да већина њих није имала готово никаквог ратног искуства.⁷⁸ Бројно стање Студентске бригаде 15. новембра 1994. износило је 2.059 припадника, што је у односу на дату формацију лаке пјешадијске бригаде (1.732) чинило 119%.⁷⁹ Студентска бригада је ипак била упућена на бихаћко ратиште, како би учествовала у текућој противофанзиви Војске Републике Српске против тзв. „Армије Републике Босне и Херцеговине“. Током борбеног ангажмана, који је трајао између 19. новембра 1994. и 13. јануара 1995, од 2.104 припадника Студентске бригаде, погинуло је њих девет, 53 је рањено док су два припадника заробљена.⁸⁰ Према подацима за прво тромјесечје 1995, број студената Универзитета у Бањој Луци у резервном саставу Студентске бригаде износио је 1.803. Према појединим факултетима, тај број се кретао овако: Машински 345, Електротехнички 306, Економски 288, Филозофски 198, Правни 198, Пољопривредни 195, Технолошки 144, Шумарски 56, Медицински 54 и више школе 19.⁸¹ Укупно, током Одбрамбено-отаџбинског рата, погинуло је 89 студената и радника Универзитета у Бањој Луци.⁸²

Пред почетак рата у бившој СР БиХ на свим факултетима и вишим школама Универзитета студирало је 6.758 студената. Тај број се, усљед ратних прилика, смањивао, тако да је академске 1992/93. на Универзитету студирало 5.438 студената. Ипак, у академској 1993/94. достигнут је предрат-

⁷⁷ Горан Латинковић, *Студентска бригада Војске Републике Српске (1994–1995)* (Бања Лука: 2021), 12–18.

⁷⁸ Исто, 25.

⁷⁹ Исто, 52.

⁸⁰ Исто, 127–130.

⁸¹ Исто, 117.

⁸² Подаци са спомен-плоче која се налази између Правног и Машинског факултета.

ни број студената – 6.455, а у академској 1994/95. њихов број је износио 7.212, што је углавном био резултат отварања нових факултета и одсјека. Од 1991/92. до 1994/95. смањен је број ванредних студената са 1.144 на 499, а број студената страних држављана опао је са 129 на 32. У истом периоду на постдипломске студије уписано је 145 студената. Посебно изражен проблем у ратним условима било је питање финансирања високог образовања из буџета Републике Српске. То се одразило и на повећање броја редовних студената који су сами финансирани школовање. Док је академске 1991/92. уписано само 58 самофинансирајућих студената, тај број је академске 1994/95. износио 877, што је износило трећину укупног броја уписаних студената те године.⁸³

Дио наставно-научног кадра напустио је Бању Луку уочи, односно током, рата и отишао у друге универзитетске центре. Неопходан универзитетски кадар је дијелом обезбијеђен прихватањем наставника и сарадника који су, као прогнаници и избјеглице, пронашли спас и уточиште у Републици Српској. Почетком академске 1995/96. у сталном радном односу на Универзитету у Бањој Луци било је 69 професора, 69 доцената, 52 виша асистента (магистра) и 58 асистената. У прилог томе да 247 стално запослених наставника и сарадника није било довољно говори и чињеница да је у настави, у својству хонорарних радника, био ангажован 351 наставник и сарадник, готово искључиво из Србије. Током академске 1991/92. хонорарно су ангажована 63 члана наставног особља. Упркос отежаним условима студирања током рата (проблем гријања и несташице електричне енергије, недостатак материјала за извођење вјежби, недостатак литературе итд.), у четири ратне академске године 786 студената завршило је двогодишње студије (више школе и први степен факултета), а 1.247 четворогодишње студије. У истом периоду одбрањено је 18 специјалистичких, 32 магистарска и 13 докторских радова.⁸⁴ Остварена је и нека врста међууниверзитетске сарадње, прије свега са Универзитетом у Српском Сарајеву, затим са универзитетима из Савезне Републике Југославије (Србије и Црне Горе), али и са универзитетима у Грчкој (Патра), Швајцарској (Лугано) и Бугарској (Тракија и Велико Трново).⁸⁵

Након завршетка рата настављено је оснивање нових факултета и студијских програма на Универзитету у Бањој Луци. Августа 1996. годи-

⁸³ Д. Бранковић и др., прир., *Наставно-научна дјелатност Универзитета у Бањој Луци у ратним условима (1991–1995)*, 10–11.

⁸⁴ *Исто*, 13–15.

⁸⁵ *Исто*, 24.

не Студентски центар Бања Лука вратио је тај стари назив, након што је краће вријеме носио име „Вељко Влаховић“, по црногорском комунисти који се прије Другог свјетског рата истицао као студентски активиста на Универзитету у Београду. Данашњи назив Студентског центра, по великом српском научнику Николи Тесли, датира од фебруара 2011. године. Године 1996. започели су са радом Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет и Природно-математички факултет, који је настао издвајањем неколико одсјека Филозофског факултета. Академија умјетности основана је 1998, а Факултет физичког васпитања и спорта 2001.⁸⁶ У академској 2005/06. на Универзитету је студирало близу 15.000 студената, а у научно-наставном процесу учествовало је 1.028 наставника и сарадника, од чега 845 у сталном радном односу.⁸⁷ Студентски парламент Универзитета у Бањој Луци основан је 2008, а наредне године основани су Филолошки факултет, Факултет политичких наука и Рударски факултет. Филолошки и Факултет политичких наука започели су рад издвајањем неколико одсјека из окриља Филозофског факултета, а Рударски, са сједиштем у Приједору, издвајањем из Технолошког факултета. Исте године, основан је Институт за генетичке ресурсе. Године 2010. Универзитет је имао 16 факултета, са 52 студијска програма, и један институт. У научно-наставном процесу учествовало је 649 стално запослених професора и асистената те 42 научна сарадника. Осим тога, било је ангажовано 511 наставника и сарадника у допунском и хонорарном статусу. Административне послове обављало је 176, а техничке и остале послове 253 стално запослена. У академској 2009/10. на Универзитету је студирало 16.595 студената.⁸⁸ Овај је период важан јер су Министарство одбране Републике Српске и Универзитет у Бањој Луци 19. октобра 2004. потписали *Уговор о преносу права располагања и коришћења земљишта и објеката*, а Влада Републике Српске и Универзитет 22. марта 2006. *Анекс Уговора*. Тиме су земљиште и објекти касарне „Рајко Балаћ“ претворени у нови кампус Универзитета, Универзитетски град, у који су се преселили Ректорат и неколико организационих јединица. На тај начин ријешени су бројни проблеми инфраструктурне природе. Активности студената Пољопривредног факултета, уз подршку студената Филозофског, Правног и Машинског факултета, које су довеле до протестне акције „Катанац“, тј. демонстративног закључавања улазних врата на великом броју факултета, наводе се у вези

⁸⁶ Станко Станић, ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2015*. (Бања Лука: 2015), 20.

⁸⁷ Д. Мирјанић, гл. и одг. ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2005*., 19.

⁸⁸ Станко Станић, ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2010, 35 година* (Бања Лука: 2010), 21.

са почетком поступка преношења касарне у власништво Универзитета.⁸⁹

Од 2012. године придружена чланица Универзитета је Висока школа унутрашњих послова, која је 2017. прерасла у Факултет безбједносних наука, поставши осамнаеста организациона јединица Универзитета у Бањој Луци. Двије године раније, тј. 2015, Универзитет је имао 16 факултета са 55 студијских програма првог циклуса студија. У научно-наставном процесу учествовала су 784 наставника и сарадника у пуном радном односу. У допунском радном односу било је ангажовано 170 наставника, 168 гостујућих професора и 121 стручни сарадник за потребе реализације клиничке праксе. Административно-техничке послове обављало је 558 службеника. На Универзитету је студирало око 18.000 студената.⁹⁰

Босна и Херцеговина потписала је Болоњску декларацију 2003. године. Законом о високом образовању Републике Српске 2010. успостављени су принципи високог образовања у Републици Српској у складу са Болоњском декларацијом и европским стандардима. Законом је предвиђено усвајање четири кључна принципа Болоњске декларације: увођење европског система преноса бодова – ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System), увођење структуре студија која подразумева три циклуса, промовисање мобилности наставног особља и студената и увођење система упоредивих диплома.⁹¹

Од академске 2007/08. почела је примјена „Болоњског процеса“ у настави на свим студијским програмима, иако су у том правцу неки факултети кренули и раније. Усвојен је тростепени систем студирања и уведен је ECTS систем вредновања предмета и укупног оптерећења студента, као и принцип годишњег оптерећења студента до 60 ECTS. Једносеместрални предмети и испитивање студената подијељено у више цјелина уведени су са идејом да се повећа пролазност студената и интерактивност наставног процеса.⁹² Осим што су груписане научне области, донесена је одлука да се сви наставни предмети (курсеви, модули) групишу у уже научне области којима припадају, без обзира на то на којем се факултету изводе. Након тога је појединим факултетима додијељена матичност за поједине научне/умјетничке области, како би били одговорни за сва питања у вези са њима.

⁸⁹ Димитрије Марковић и Маринко Векић, ур., *Пољопривредни факултет Универзитета у Бањој Луци: 20 година постојања 1992–2012*. (Бања Лука: 2012) 28–29.

⁹⁰ С. Станић, ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2015*, 20–21.

⁹¹ *Универзитет у Бањој Луци. Стратегија развоја Универзитета у Бањој Луци за период 2017–2025. године*, Бања Лука, јун 2017. године, 4.

⁹² С. Станић, ур., *Универзитет у Бањој Луци 1975–2015*, 27.

Интерно оцјењивање („евалуација“) уведено је са идејом да се омогући праћење рада и олакша отклањање тешкоћа. У зимском семестру школске 2008/09, изведена је прва свеобухватна анкета студената о наставном процесу. Универзитет је 2013. године акредитован и уписан у Регистар високошколских установа, који се води код Агенције за развој високог образовања и осигуравање квалитета Босне и Херцеговине.⁹³ Од 2007. године Универзитет је интегрисан, са факултетима као организационим јединицама. Управни одбор, Сенат и ректор управљају радом Универзитета. Ректор заступа и представља Универзитет.⁹⁴ Ректорат Универзитета у Бањој Луци чине Канцеларија за научноистраживачки рад и развој, Канцеларија за наставу и студентска питања, Канцеларија за међународну и међууниверзитетску сарадњу и Канцеларија за људске и материјалне ресурсе. У саставу Ректората дјелују и Универзитетски рачунарски центар (основан 1991), Центар за предузетништво и трансфер технологија (основан 2009. као Универзитетски предузетнички центар) и Конфуцијев институт (основан 2018).

Број студената уписаних у прву годину од 2010. до 2015. изгледао је овако: 2010/11 – 3.756; 2011/12 – 2.980; 2012/13 – 3.322; 2013/14 – 3.614 и 2014/15 – 3.206 студената. Године 2015. на Универзитету у Бањој Луци студирало је око 18.000 студената (16.500 на првом циклусу студија), што је чинило око 40% студената у Републици Српској.⁹⁵ Исте године, више од 63% укупног броја ангажованог наставног особља било је у сталном радном односу. Радило се о 784 наставника и сарадника у пуном радном односу. Поред тога, у настави је било ангажовано и 459 спољних наставника и сарадника, од чега 170 у допунском радном односу, 168 гостујућих професора и 121 стручни сарадник за потребе реализације клиничке праксе. Према томе, број учесника у научно-наставном процесу био је 1.243, док је административно-техничке послове обављало 35 стручних сарадника и 47 лабораната те 476 административних радника.⁹⁶ Највећи број наставника и сарадника имали су студијски програми: Економија и пословно управљање на Економском факултету, Биљна производња на Пољопривредном факултету и Медицина на Медицинском факултету.⁹⁷ У оквиру Универзитета, поред Института за генетичке ресурсе, постојало је још 20 института, а они

⁹³ Исто, 28–29.

⁹⁴ Исто, 33.

⁹⁵ Исто, 39.

⁹⁶ Исто, 47.

⁹⁷ Исто, 48.

су дјеловали као подорганизационе јединице.⁹⁸ У погледу међународне сарадње, Универзитет је од 1996. до 2015. учествовао у 89 Tempus (Trans-European mobility scheme for university studies) пројеката, у оквиру којих је остварена сарадња са свим јавним универзитетима у Републици Српској и Босни и Херцеговини те бројним универзитетима из Европске уније.⁹⁹

Године 2017. Универзитет у Бањој Луци имао је 58 лиценцираних студијских програма првог, 64 другог и 10 трећег циклуса на укупно 17 факултета. Било је 807 стално запослених наставника и сарадника.¹⁰⁰ Пораст броја стално запослених (наставника, сарадника и административног особља) од 2012. до 2016. био је константан. Док је 2012. њихов број износио 1.248, 2016. године било их је за 115 више. Истовремено, број студената је значајно опадао. Академске 2012/13. на Универзитету је студирало 17.818, а 2015/16. 15.513 студената.¹⁰¹ Иако Универзитет има потписане уговоре о сарадњи са преко 200 институција широм свијета, анализе су показале да он ипак није на одговарајући начин препознат у међународној академској заједници, ни у научноистраживачком, нити у образовном погледу, што се вишеструко одражава и на међународну сарадњу у негативном правцу. Релевантан универзитетски документ је на следећи начин сагледавао овај проблем: „Разлози за овакво стање су многобројни: финансијски и инфраструктурни проблеми, непостојање адекватних фондова и начина суфинансирања мобилности студената и наставника, недовољан број међународних научноистраживачких пројеката, скроман број научноистраживачких радова објављених на енглеском језику у међународно референтним часописима, те издавачка дјелатност, у највећем дијелу, на српском језику”.¹⁰²

Када је финансирање Универзитета у питању, од 2012. до 2016. примјетан је пораст прихода из буџета и смањење прихода од властитих средстава. У истом периоду највећи удио у расходима (93%) имају плате запослених. Године 2012. приходи Универзитета су изгледали овако: буџетска средства – 34.077.000 конвертибилних марака, властита средства – 9.464.609, грантови – 2.857.035, а 2016. овако: буџетска средства – 37.208.600, властита

⁹⁸ Исто, 51.

⁹⁹ Исто, 58.

¹⁰⁰ *Универзитет у Бањој Луци. Стратегија развоја Универзитета у Бањој Луци за период 2017–2025. године*, 5–6.

¹⁰¹ Исто, 7.

¹⁰² Исто, 11.

средства – 8.850.032, грантови – 1.946.108 конвертибилних марака.¹⁰³ Као неке од најзначајнијих позитивних одлика научноистраживачког и иновативног рада на Универзитету истакнути су: „нова генерација младих научних радника које карактерише воља и спремност за промјене постојећег стања” и „одређени број афирмисаних научника и истраживача са искуством и међународним референцама”. Ипак, критички интониране оцјене су бројније. Неке од њих су: „присуство културе незамјерања и опортунизма која проузрокује одсуство критичког дијалога и развој осредњости у научној и академској заједници; слабо познавање страних језика”, „изузетно скромна финансијска улагања у науку и истраживање од стране институција Републике Српске и БиХ”, „недовољна мотивисаност за бављење истраживањем” или „скромна међународна научна компетентност (мали број научних радова у признатим међународним часописима, те мала цитираност наших научника)”.¹⁰⁴

Академске 2019/2020. Универзитет у Бањој Луци је на 17 факултета имао укупно 14.959 студената. Од тога броја, на првом циклусу 13.488, на другом 1.244, а на трећем 227 студената. У академској 2019/20. у сталном радном односу је било запослено 789 наставника и сарадника: 164 редовна професора, 204 ванредна професора, 153 доцента, 200 виших асистената, 59 асистената, седам наставника страног језика и вјештина и два лектора. Такође, у настави је био ангажован и 131 наставник и сарадник у допунском раду, 138 гостујућих наставника и сарадника те 125 стручних сарадника за потребе реализације клиничке праксе. Број учесника у наставном процесу је износио 1.183, док је административно-техничку подршку пружало 45 стручних сарадника и 51 лаборанат те 577 административних радника.¹⁰⁵

Према попису становништва из 2013, у Републици Српској било је укупно 1.170.342 становника, од чега 1.005.535 животне доби 15 и више година. У погледу вишег и високог образовања, стање је било сљедеће: у категорији „Виша школа и први степен факултета” уписано је 33.960 становника (19.142 мушкарца и 14.818 жена), а у категорији „Висока школа/факултет/академија/универзитет” уписано је 87.036 становника (42.562 мушкарца и 44.474 жене). Уколико се изузме категорија „Специјализација послџе средње школе”, у коју спада 7.618 становника (6.324 мушкарца и

¹⁰³ Исто, 12.

¹⁰⁴ Исто, 11.

¹⁰⁵ Подаци добијени из Ректората Универзитета у Бањој Луци 2020. године.

1.294 жене), остатак становништва је без вишег или високог образовања.¹⁰⁶ Према истом попису, на територији Бање Луке било је укупно 153.659 становника старих 15 и више година. У категорији „Специјализација после средње школе“ уписано је 1.552 становника (1.261 мушкарац и 291 жена), у категорији „Виша школа и први степен факултета“ 7.972 становника (4.272 мушкараца и 3.700 жена), а у категорији „Висока школа/факултет/ академија/универзитет“ 25.924 становника (12.201 мушкарац и 13.723 жене).¹⁰⁷ Нема сумње да дипломци Универзитета у Бањој Луци у великој мјери учествују у наведеним бројевима, како у Граду Бањој Луци, тако и у Републици Српској.

Од његовог оснивања до данас, ректори Универзитета у Бањој Луци били су: Драгомир Малић (1975–1979), Ибрахим Табаковић (1979–1984), Драгица Додиг (1984–1988), Рајко Кузмановић (1988–1992), Драгољуб Мирјанић (1992–2006), Станко Станић (2006–2016), Милан Матаруга (2016–2017) и Радослав Гајанин (2018–).

¹⁰⁶ *Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Српској 2013. године. Образовне карактеристике* (Бања Лука: 2017), 9.

¹⁰⁷ *Исто*, 10.

ИЗВОРИ

- Архив Републике Српске, Општински комитет Савеза комуниста Бања Лука.
 Војиновић, Перко. *Када нас не буде било више. Сјећање на дјетињство и младост, записи и писма из тамнице*, Бања Лука: 1998.
- Полис сџановништва, домаћинштва и сџанова у Републици Српској 2013. године. Образовне карактеристике*, Бања Лука: 2017.
- Универзитет у Бањој Луци. Стратегија развоја Универзитета у Бањој Луци за период 2017–2025. године*, Бања Лука: 2017.

ЛИТЕРАТУРА

- Бранковић Драго, Момир Ђелић и Владимир Николић. Прир. *Наставно-научна дјелатност Универзитета у Бањој Луци у ратним условима (1991–1995)*. Бања Лука: 1995.
- Војна енциклопедија*, 7. Београд: 1974.
- Kuzmanović, Rajko. *Ur. Univerzitet u Banjaluci*. Banjaluka: 1975.
- Kuzmanović, Rajko. *Ur. Univerzitet u Banjaluci*. Banjaluka: 1990.
- Латиновић, Горан. „Бањалучка богословија“. У: *Енциклопедија Републике Српске*, 1, А-Б. Бања Лука: 2017, 265.
- Латиновић, Горан. „In memoriam: Перко Војиновић (1935–2002)“. *Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке*, год. 4, бр. 5, (2002), 350–353.
- Латиновић, Горан. *Студентска бригада Војске Републике Српске (1994–1995)*. Бања Лука: 2021.
- Лукач, Душан. *Banja Luka i okolica u ratu i revoluciji*. Banja Luka: 1968.
- Марковић, Димитрије, и Маринко Векић. Ур. *Пољопривредни факултет Универзитета у Бањој Луци: 20 година постојања, 1992–2012*. Бања Лука: 2012.
- Машински факултет у Бањој Луци 1971–2011*. Бања Лука: 2011.
- Микић, Ђорђе. *Бањалука. Култура грађанског друштва*. Бања Лука: 2004.
- Мирјанић. Драгољуб. Гл. и одг. ур. *Универзитет у Бањој Луци 1975–2005*. Бања Лука: 2005.
- Папић, Митар. *Историја српских школа у Босни и Херцеговини*. Сарајево: 1978.
- Рарић, Митар. „О развоју школства у Банјој Луци у XIX и првој половини XX стољећа“. У: *Banja Luka u novijoj istoriji (1878–1945), Zbornik radova s naučnog skupa održanog u Banjoj Luci od 18–20. novembra 1976. godine*. Ур. Nikola Babić. Сарајево: 1978, 56–63.

Петковић, Саша и др. Ред. одб. *Економски факултет Универзитета у Бањој Луци 1975–2020: 45 година*. Бања Лука: 2020.

Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije. Treća knjiga; socijalistička Jugoslavija 1945–1988*. Beograd: 1988.

Прерадовић Љубиша, Мирослав Малиновић и Никола Ожеговић, *Универзитет у Бањој Луци (1975–2020)*, Бања Лука: 2020.

Станић, Станко. Ур. *Универзитет у Бањој Луци 1975–2010, 35 година*. Бања Лука: 2010.

Станић, Станко. Ур. *Универзитет у Бањој Луци 1975–2015*. Бања Лука: 2015.

Чалић, Мари-Жанин. *Историја Југославије у 20. веку*. Београд: 2013.